ئایا لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست دا، گەرووی هورمزێکی تر دروست دەبێت؟ ...ڕۆندک فارس

ئەو دروشمە بەناوبانگەی دەڵێت:واقیعی بە، داوای مەحاڵ بکە، بەڵام بۆ سیاسەتی بەرێوەبردنی ووڵات، پێویستە ئەم ووتەیە وا بنوسرێت: واقیعی بە ، چاوەڕێ ی مەحاڵ بکە.
جیۆپۆڵەتیک تەنها بە مانای پەیوەندی یە نێو دەوڵەتیکان نایەت، بەڵک و ئامرازێکە، بۆ دیاریکردنی ئەو ڕووداوانەی کە لە ئایندەدا دەیانبینین، شێوازێکی تایبەتی جیهانی یە کە هەریەکە لە نەتەوەکان و ئەکتەرە نێودەوڵەتییەکان بەکاریدەهێنن بۆ دەسنیشانکردنی شێوە و پێکهاتەی داهاتووی سیستەمی جیهان.
لە کۆتای□ک□انی 1946 دا، ململانێ و ڕوبەروب□ونەوەی نەتەوە یەکگرتووەکان ویەکێتی سۆفیەت، هەرچوار لای یەکێتی سۆفیەتی گرتەوە، لە دوای جەنگی سارد سنوورە سێ لایەنەکەی یەکێتی سۆفیەت پێک هاتبوو لە بەشە ئەوروپیەکەی، واتە سنوورەکەی نەرویج بۆ کۆماری چیک، بەشە ئاسیایەکەی کە لە دوورگەکانی لە سنورەکانی ژاپۆنەوە دەستی پێدەکرد تا دەگەیشتە چین، بەشێ سێەمیش لە باکووری ئەفغانستانەوە دەستی پێ دەکرد تاوەک و یوگوسلاڤیا، مەبەست لێ ی(باکووری ئەفریقاو باشووری خۆڕهەڵاتی ئاسیا، نیمچە دوورگەی عەرەب).
دوای کۆتایهاتنی هەژموونی یەکێتی سۆفیەت، ناوچەکانی یوگسلاڤیاو تا ئەفغنستان، بە تەواوی ش□□زا، پێکهاتەی ئەم ناوچەیە لە ڕووی دیمۆگرافیاو ئایدۆلۆژیاوە، ناوچەیەکی زۆرینە موسڵمان نشینە و پڕە لە ڕەگەزوو نەتەوەیی جیاجیا.
کۆتایی هاتنی جەنگی سارد بۆ ئەمریکا، بە سەرکەوتن بەسەر دوژمنی ئایدۆلۆژیاو جیۆپۆلەتیکی بوو، بەجۆرێک دەکرێت ئەم سیاسەتەی ئەمریکا لە دژی ڕووسیا بە پەلهاوێشتنی ناتۆ بۆ ڕۆژهەڵات و ناوچەی قەفقاز وئاسیای ناوەراست، بە مەبەستی پەرەپێدان بە ئابووری ئەمریکاو کۆنتڕۆڵکردنی هێڵەکانی گواستنەوەی لەم ناوچانەدا.
ڕۆژهەڵاتی ناوەراست بە مەیدانی داڕێشتنەوەی هاوکێشە سیاسی ئابووریەکانی ئەم جیهانە دەناسرێت، هۆکاری گرنگی پێدانی زلهێزانی ئابووری بۆ ناوچەکە، دەگەرێتەوە بۆ دەوڵەمەندی ناوچەکە لە ڕووی جیۆپۆلیتیک و سەرچاوەی ووزە، بۆیە هەمیشە پێشبینیەکانی ئابووری و داهاتووی هەروولاتێک پابن□د□ بە بارودۆخی ڕۆژهەڵاتی ناوەراست و

ڕێژەی باڵا دەستی وولاتانی ڕۆژئاوا و روسیا وچین بەم مەیدانە گەرمەی دەستەڵات، بە کۆنترۆڵکردنی هێزە دەریاییەکان.
گۆڤاری فورین پولیسی لە گوتارێکی لە حوزەیرانی 2012 ، لە ئێران گەروی هورمزی بە ئیمبراتۆرێتی عوسمانی و (دەردەنیل) بەراورد کردبوو تیایدا، ئەم ناوچەی بە خاڵی خنکانی دەستەڵاتی ڕووسیا لە ڕابردوودا پێناسکردووە، هەر بۆیە بەهۆی بەردەوامی ئەو پشێوییانەی ڕوو لە گەروی هورمز دەکەن، ووڵاتانی کەنداوی عەرەبی بەدوای جێگرەوەی ترەوەن بۆ هەناردەکردنی بەرهەمەکانیان بۆ ئەوروپا وڕۆژئاوا.

بۆنمونە شانشینی سعودییە بیر لە هێڵی بۆری نەوتی نوێ دەکاتەوە بەرەو سەڵتەنی عومان و یەمەن ، عێراقیش دەگەڕێتەوە بۆ زیندووکرنەوەی هێڵی بۆرییەکانی لەگەڵ سوریا کە ڕێگایەکی نوێیە بۆ گواستنەوەی نەوت بەرەو دەریای ناوەڕاست، لە درێژەی بابەتەکەدا، ئاماژە بەوە دەکات کە دابەزینی جووڵەکان لە گەروی هورمز ڕێگا خۆشدەکات بۆ ڕۆژئاوا بۆ بوژانەوە و دۆزینەوەی تر ئەمەش بۆ لە چوارچێوەدانی ئێران ڕێگەیەکی ئەستەم ودوور نابێت.
گرنگی ستراتیژی ئەم گەروە لەوەدایە کە تەواوی وڵاتانی نەوتفرۆشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست دەبەستێتەوە بەبازاڕەکانی ئاسیا، ئەوروپا، ئەمریکای باکور، بۆیە بەدرێژایی مێژوو وەک هەڕەشەو کارتێک بۆ یەکلاکردنەوەو دروستبوونی هاوپەیمانی نوێ بەکار هاتووە.
بۆیە ئامانج لەم بابەتە، خوێندنەوەی ڕووداوەکانی ئەم دوایانەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و خستنەڕووی ئەگەرەکان وگۆڕانە بەدوای پارچە پەرتبووەکانی نەخشەی گەرووی هورمزێکی ترە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و خوێندنەوەی گۆڕانکارییەکانە لە بازاڕەکانی جیهان دا.

1. کاریگەرییەکانی داخستنی گەرووی هورمز، بەسەر بازاڕی نەوت لە جیهان دا

ناوچەی کەنداوی فارس خاوەن بایەخێکی جیۆپۆلیتیکییە، ئەمەش پاڵنەرێکی سەرەکی یە، وە دەوڵەمەدنی ناوچەکە لەڕووی پاشکەوتی نەوت و خاوەندارێتی سێ بەشی یەدەگی نەوت، وا لە ئێران دەکات ڕۆڵی دەوڵەتی ڕێبەر ببینێت لە ناوچەکەو جیهاندا، سیاسەت وهەڕەشەکانی ئێران بەدەستگرتن بەسەر کەنداوی فارس و فشارخستنە سەر کەنداوی عەرەب ودەریایی ناوەڕاستە.
بەرژەوەندییەکانی ئێران لە کەنداوی فارس و عێراق دا پێچەوانەی بەرژەوەندییەکانی ئەمریکایە، بەهۆی گرنگی

سنوریەکەوە، ئێران دەرفەتێکی باشی لەبەردەم بووە، بە پێشخستنی ئابووری یەکەی، بەڵام بەهۆی سەرهەڵدانی شۆڕشی ئایدۆلۆژیای جیهانی ئیسلامی، ناچار بووە هەندێک لەو سەرچاوانە تەرخان بکات بۆ پشتیوانی گروپە چەکدارەکانی شیعە لەدەرەوەی سنوورەکانی، بۆ ململانێ یە بەردەوامەکانی لەگەڵ واشنتۆن.

دوای پەرەپێدانی ئێران بە بەرنامەی ئەتوومی و دەستێوەردان لە لە کاروباری ناوخۆی وولاتانی دەوروبەری، بە تایبەت لبنان، سوریا،عێراق، سەرەکی ویلایەتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا بڕیار کشانەوەی لە رێکەوتنامەی ئەتۆمی ئێران دا. ئەم بڕیارەی سەرەکی ئەمریکا، کاردانەوەی داخستنی گەرووی هورمز لەلایان ئێران، چەندین سیناریۆی بۆ بازاڕەکانی ئابووری وولاتانی ناوچەکە هێناوەتە ئاراوە.

ئایا نرخی نەوت بەرز دەبێتەوە؟ئەگەر نرخی نەوت بەرزبێتەوە کاریگەری دەبێت بەسەر بازاری نەوت؟

بەدرێژایی سەدەی بیست ویەکەم ،داخستنی گەرووی هورمز بەیەکێک لە ترسناکترین ریسکەکانی جیۆسیاسی بە سەر بازاڕی نەوت دادەنرێت.

ئەگەری داخستنی گەروی هورمز وبەندەری مەندەب، تەنها کاریگەری نابێت بە سەر بەرژەوەندیەکانی ئەمریکا، بەڵک ودەبێتە هۆی پەرچەکرداری جیهانی بە تایبەت بەریتانیا وفەرەنساو ئەڵمانیا، وەستانی هەناردەکردنی نەوت بۆ بازاڕەکانی ئاسیا ئەوروپا، ئەمریکای باکوورو زەریایی هیندی.

مێژووی داخستنی کەنداوی فارس لەهەمبەر راگرتنی هەناردەی نەوت و بەرزبوونەوەی نرخی نەوت لە هەریەک جەنگەکانی وولاتانی عەرەبی وئیسرائیل لە ساڵی 1973، جەنگی نێوان عێراق وئێران، ئەوە دەسەلمێنن کە تا هەشتاکانی سەدەی ڕابردوو، گرنگترین یاریزانە نەوتیەکان لە خۆرهەڵاتی ناوەڕاست وباکووری گۆی زەویدا بوون، بەڵام لەسەردەمی نوێدا، بەرهەمهێنانی نەوت لەنیوەی باشووری گۆی زەوی دەبێت.

لە بارەی نرخی نەوت لەزانستی ئابووری دا، ئاڵوگۆری بازرگانی نەوت بۆ ئەوەی بەهای خۆی بپارێزێت لە بازاڕەکاندا، پێویستی یاریکردنە بەنرخ هەیە لەهەر کاتێک دا.

گەمارۆیەکانی وولاتانی عەرەب بە سەر وولاتانی خۆرئاوا،

زەنگەکی مەترسیدار وەکارێکی لۆژیکی بوو، بۆ ئەمریکا بۆ دامەزراندنی یەدەگی ستراتیجی نەوت، ئامانج لەم دامەزراوەیە، کەمکردنەوەی کاریگەرییەکانی بەرزبوونەوەی نرخی نەوتە، هەروەها توانایەکی لە زێدە بەدەری ئەمریکا بۆ کەمکردن یان زیادکردنی بەرهەمهێنانی نەوت و خستنە بازاری نەوتی یەدەگی ئەمریکی لەڕێگای کۆمپانیکانی عەمبارکردنی نەوتەوە، بنەمای سەرەکی هێشتنەوەی هاوسەنگی بازاری نەوتە لەگەڵ کاتێکی نەخوازراو، بۆ واتایەکی تر ئەگەر نرخی نەوت بەرز بێتەوە، ئەمریکا دەتوانێت، کۆنتڕۆڵی بازار بکات، نرخی نەوت دابەزێنێت.
بە پێی ڕاپۆرتی بلومبێرگی ئەمریکی ئەگەر کەنداوی فارس وبەندەری مەندەب دابخرێت، دەبێتە هۆی کەم بوونەوەی ڕێژەی بەرهەمهێنانی نەوت وبەرزبوونەوەی نرخی نەوت 100 دۆلاری ئەمریکی بۆ هەر بەرمیلێک، بەرزبوونەوەی نرخی گازی سروشتی بۆ دوو هێندەی نرخی ئیستای، لەهەمان کاتدا پێشبینی زیادبوونی هێرشی ئەلکترۆنی بۆ سەر تەنکەرەکانی سعودیە ئیماڕات.

لە نەڤەمبەری مانگی ڕابردوودا، ئاژانسی ووزەی نێودەوڵەتی لە ڕاپۆرتێک دا، ئاماژە بەوە دەدات، خواست لەسەر بەکاربردنی نەوت زیا دەکات لە ماوەی نێوان 2017-2040 بەڵام بەشێوەیەکی هەڵبەزوو دابەزینی بەردەوام، ڕاپۆرتەکە دوو هۆکار بۆ ئەم گۆڕانکارییە دەستنیشان دەکات:
یەکەم، گۆڕانکارییە جیۆگرافیەکان کە دەبێتە هۆی بەرزبوونەوەی نرخی نەوت بۆ ڕێژەی 3٪ تا ساڵی2027، لەدوای دا بۆ نزمترین ئاست بەشێوازێکی چاوەڕوانەکراو.
دووەم، ئالۆزی وململانێ نێوان دووجەمسەرەی هێزی سەدەی بیست ویەک و ناسەقامگیری وئاسایشی ژێرخانی ڕۆهەڵاتی ناوەڕاست بەهۆکاری سەرەکی کەمی گەشە ئابووری دادەنێت لە چەن ساڵی داهاتوودا.
لە هەمان کاتدا، ناوەندی جیۆپۆلیتیکی نێودەوڵەتی ، پێشبینی زیادبوونی خواستی نەوت تا ساڵی2025 دەکات، دوای ئەو ماوەیە خواست کەم دەبێت، واتە بارودۆخی ناوچەکە کاریگەری لەسەر بازارەکانی جیهان دروست دەکەن.

لەسەردەمی جیهانی مۆدێرن وپێشکەوتنەکانی ئابووری جیهانی بە تایبەت لە بواری نەوت و ووزە دا، ڕێژەی گەشەی ئابووری

زۆر کەمترە، بە ب□راورد بە هێزی گەشەی ئابووری وبەکاربردنی نەوت لە سەردەمی رووخانی یەکێتی سۆفیەت ، بەتایبەت دوای ئەندامبوونی چین لە ڕێکخراوی بازرگانی جیهانی لە 2001 دا.
تێکڕای ڕێژەی گەشەی ئابووری جیهانی ساڵانە بە ڕێژەی3٪ دەخەمڵێنرێت لە نێوان ساڵەکانی 1947-1991، بە واتایەکی تر، گەشەی ئابووری جیهانی دوای رووخانی یەکێتی سۆفیەت تا پێش سەرهەڵدانی جەنگی دژی تیرۆر تەنها0.4 بووە.
شیکردنەوەی ناوەندی جیۆپۆلیتیکی جیهانی بۆ ئەو جیاوازەیی گەشەی ئابووری لە ماوەی ڕابردوو و ئێستا، بریتییە لە نزمبوونەوەی رێژەی بەکارهێنانی نەوتی جیهان، هەروەها پێشبینیەکانی جیۆپۆلیتیکی بۆ گەشەی ئابووری جیهان لە ساڵانی 2017 بۆ 2040 کەمبوونەوەی زیاترە.

2. رێکەوتنی نێوان تورکیاو لیبیا، کاریەگەریەکانی لەسەر ڕۆژهەڵاتی ناو□است. رێکەوتنی نێوان تورکیاو حکومەتی تەوافقی لیبیا لە 27 ی دیسێمبەری 2019 دا، کاردانەوەی جیهانی بەدوای خۆیەوە هێناوە، بەتایبەت لە لایان هەریەکە لە ئەمریکاو یەکێتی ئەوروپا. ڕێکەوتنێک لە کاتەدا بۆمبێکە پێشبینی دەکرێت ببێتە هۆکاری دەرخستنی چەندین ڕێکەوتنامەی شاراوەی نێوان وولاتانی کەنداو ئەمریکا لە ئۆراسیاو باکووری ئەفریقا.
تورکیا وولاتێکی گرنگە لە رووی جیۆپۆلتیک و بەستنەوەی ڕۆژهەڵاتی ناوەراست بە ئەوروپا، بۆیە نێچیڕیکی گەرمی ململانێ ی ڕوسیاو ئەمریکایەو بۆ دارشتنی هڵی گواستنەوەی ووزەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بە وولاتانی ئەوروپا.
دوای رووخانی دەوڵەتی عوسمانی ، هیچ حزبێکی دەستەڵاداری ئەو وولاتە نەیتوانیەوە شکۆمەندی بۆ وولات بگەڕێنێەوە، بەڵام ئەوەی ئیستا رەجەب تەیب ئەردۆغان دەیکات کارتێکی بەهێزە بەرامبەر بە ووڵاتان، هەرچەندە ئابووریەکەی هەرەشەیەکی زۆری لەسەرە، بەڵام تورکیا لە رێگەی بەدەستها□انی سۆزی هاولاتی تورکیا بۆ شکۆمەندی دەوڵەتی تورکیا ، بەرامبەر بە ئەندامبوونی لە پرسی ئەندامبوونی لە یەکێتی ئەوروپاو باڵا دەستی لە ڕۆژهەلاتی ناوراست و شەڕی پ□ی□ر□وی ئیخوانی لە ناوچەکەدا ، توانیویەتی تا ڕادەیەک ببێت بە کارت فشاری بۆ بەدەستها□انی ئامانجەکانی.
فراوانبوونی هاوپەیامنێتی نوێی نێوان یۆنان وئیسرائیل میسڕ لە کۆڕبەندی گازی ڕۆژهەڵاتی ناوەراست ولەم دوایانەدا،

دورخستنەوەی تورکیا لەوهاوپەیمانەتیە، مەترسیەکی گەورەیان بۆ ئابووری تورکیا دروست دەکرد، هەربۆیە بە ڕێگە گرتن لەو هاوپەیمانەتیە دووبارە سەپاندی هیزی جوگرافی تورکیا، سەرککەماری تورکیا ڕێکەوتنەکی دەریایی لەگەڵ لیبیا واژوو کرد هەر ڕۆژێک دواتر پەرلەمانی تورکیا ئەو ڕێکەوتنەکەی پەسەند کرد.

لە ڕۆژهەلاتی ناوەڕاست تورکیا تاکە وولاتە کە هەرچەندە وولاتەکی بەرهەمهێنانی ووزە نیە، لە کاتێک دا 95٪ سەرچاوەی ووزەی هاوردە دەکات، سالانە بڕی 5 ملیارد دولار خەرجی ئەو وولاتەیە بۆ هاوردەکردنی ووزە، هەکاری سەرەکین بۆ ڕزگارکردنی تورکیا لە بەکارهێنانی هێزی جیۆسیاسی وولاطەکەبە دۆزینەوەی ڕێگەی نوێ بەگواستنەوەی سەرچاوەی ووزەی وولاتان بۆ بازاڕەکانی جیهان.

دوو سیناریۆ هەن بۆ شرۆڤەکردنی ئامانجی تورکیا لەو ڕێکەوتنە:

یەکەمیان ، دەگەڕێتەوە بۆ گرژی وپەیوەندیەکانی تورکیا لە ئاست وولاتانی ڕۆژهەلاتی ناوەڕاست کە دەکرێت لە خالانە ئاماژەیان پی بدەین:

• لیبیا دوای رووخانی حکومەتەکەی قەزافی ناسەقامگیری بارودۆخی لیبیا، ڕۆژانە یەک ملیۆن بەرمیل نەوت بەرهەم دەهێنێت و، لەسەر ئاستی کیشوەری ئەفریقا خاوەنی زۆرترین یەدەگی نەوتە و، 2.9٪ نەوتی یەدەگی جیهان پێک دەهێنێت، هەروەها چوارەمین وولاتە لەسەر ئاستی ئەفریقیا لە رووی بەرهەمهێنانی گازی سروشتی ڕێژەی 0.8٪ گازی سروشتی یەدەگ پێک دەهێنێت لە جهیاندا.

• بەپێ ڕێکەوتنی نیودەوڵەتی دەریایی ساڵی 1982، تورکیا تەنها خاوەنی 12 میلە لە ڕووی دەریاییەوە، ئەو مەودایەی دەریا هیچ سەرچاوەیەکی ووزە بوونی نیە، بۆیە دەیەوێت پەرە بە بەدەروازە دەریاییەکانی بدات، بەتایبەت ئەو ناوچەی کە ڕێکەوتنی لەسەر کراوە لەگەڵ لیبیا بە مەرکەزی سەنگەشەی نەوان هەریەکە لە قوبرس و ئیسرائیل ویۆنان دادەنرێت لە رووی وزەوە، واتە ڕۆژهەلات وباشوری قوبرس نەک قوبرسی باکور کە نزیکە لە تورکیاوە، دەستەلاتدارنی تورکیا بە مەملەکەتی ماڤی (گەرووی هورمزی نوێ) ناوی دەهێنن، کە لە دەریایی ئیجەو دەریای ناوەڕاست سەرچاوەی گرتووە.

• ئەم ڕێکەوتنە دەبێتە هەی هاتنە دی ئامانجی لە مێژینەی تورکیا بۆ وەبەرهێنان لە بواری پەرەپێدان وبوژانەوەی لیبیا

لە بـواری کۆنسـتراکشن، کە ئەمە دەبێتە هاوکـارێکی گرنگـی بـوژانەوەی ئـابووری تورکیـا بە دەسـتبەکاربوونی کۆمپانیـا جیاجیاکنی تورکیا جگە لە سەکتەری نەوتی لە خاکی لیبیا.

• بوونی تورکیا لە لیبیا دەبێتە دەستکەوتێکی گرنگی پڕۆژەی ڕەجەب تەیب ئەردۆغان بۆ خزمەتکردنی هزری ئیخوان وگروپەکانی سەر بەم ڕێبازە، زیندووکردنەوەی عوسمانیەتی نوێ بە پاڵپشتی ئیسلامی سیاسی لە ناوچەکەدا، ئەم نزیک بونەوەیە دەبێتە هەڕەشەیەک بۆ سنورەکانی قاهیرەو حکومەتەکەی سیسی لە ڕووی فکریەوە.

• ڕێکەوتنەکە لەکاتێک دایە کە حکومەتی تەوافقی نێودەوڵەتی لیبیا، بەردەوام سکاڵای ئاراستەی ئەو وڵاتانە کردووە کە هاوکـاری و چەک پێشکەش بە گروپـی بەنـاو سوپـای لیبیـا بەسـەرکردایەتی کەلەلایـان خەلیفە حفتـەرەوە دەکەن، بۆیە لە ڕووی پاڵپشتی سیاسی وڵاتی هاوکاری تورکیا بە حکومەتی تەوافقی بەروارد بەهاوکـاری سـەربازی هەریەکە لە ئیمـاڕات ومیسر زۆر کەمترە بە گروپی سوپای لیبیا، بۆیە تورکیاو لیبیـا پێ یـان وایە، لە ڕێگەی ئەم ڕێکەوتنە فەرمـی یە دەتوانرێت تورکیا وەک هاوپەیمانی فەرمی بناسرێت لە ڕووی دابینکردنـی هاوکـاری سـەربازی، بۆ ڕووبەڕووبونەوەی گـروپە چەکدارەکان، بۆ ئـابووری تورکیـاش پێـدانی چەک بەرامبەر بەگازو نەوتی لیبیا کاریگەری ڕاستەوخۆی دەبێت.

دووەمیان: لەسەر ئاستی پەیوەندیەکانی تورکیاو بەیەکێتی ئەوروپاو ئەندامیەتی تورکیا لە ناتۆ:

• کاتی ڕێکەوتنی دەریایی نێوان تورکیا لیبیا، گۆڕانکاری لە زۆربەی هـاوکێشە سیاسـەکانی جیهـان و ڕۆژهەڵـاتی ناوەڕاست دروست دەکات، چونکە بارودۆخی ئێستای یەکێتی ئەوروپا و ململانێ ی هێـزە نێودەوڵەتیەکـان لە ڕۆژهەلاتـی ناوەڕاست بە گشتی و سوریا بەتایبەتی، هەروەها ناڕوونی داهاتووی یەکێتی ئەوروپـا وئامانجەکـانی فەڕەنسـا لە ڕۆژهەڵـاتی ناوەڕاست بەتایبەت دوای ڕوداوەکانی ئۆکتۆبەر لە سوریادا، فاکتەری گرنگـن بۆ ئەگەری ڕوودانـی هەر گۆڕانکاریەکی وولاتـانی ئەوروپاو ئەمریکا لەڕۆژهەڵاتی ناوەڕستدا.

• ئەو ڕێکەوتنە دەبێتە هۆی بڕینـی هێڵـی گواستنەوەی گـازی دەزراوەی قـوبرس بە هاوپەیمـانیەتی هەریەکە لە ئیسـرایل ویۆنان وقوبرس ومیسر، ڕەجەب تەیب ئەردۆغان لە لێدوانێکی فەرمی دا ئاماژەی بەوەدا هیچ گازێک لە ناوچەیدا ناتوانرێت هەناردەی هیچ وولاتێک بکرێت بە بێ تورکیا، ئامانجی وتارەکەی

سەرۆک کۆماری تورکیا قوبرس ویۆنانکە ئەندامن لە یەکێتی ئەوروپا، کەواتە ئەردوغان کارتێکی تری فشار جگە لە پەنابەران دژی ئەوروپا بەکار دەهێنێت ئەمەش کاریگەری لەسەر داوکارییەکانی تورکیا بۆ ئەوروپا دروست دەکات، بەتایبەت دوای هەڵوێستەکانی یەکێتی ئەوروپا بەرامبەر بە تورکیا لە رووداوەکانی سوریادا.

- دوای باڵا دەستی ڕوسیا لە سوریادا، لیبیا بۆ ڕوسیا دەرچەیەکی گرنگ بووە بۆ ئەوەی ڕکابەرایەتی ئەمریکا بکات لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست دا، هەر بۆیە دوای ڕووخانی حکومەتی قەزافی، ڕوسیا پاڵپشتی گروپەکانی سوپای لیبیای کردووە، هاوکاری سەربازی پێشکەشکردوون، ئەمەش بوەتە جێ ی نیگەرانی ڕاستەوخۆی ئەمریکیا لە ناوچەکەدا، چونکە بەهێزبوونی باڵ دەستی روسیا لە ناوچەکەدا بەربەستی سەرەکین بۆ ئەمریکا، بەلام ئەمریکیا نەیویستوە ڕاستەوخۆ ناڕەزایەتی خۆی بەرامبەر ڕوسیا ڕابگەینێت، هەربۆیە ئەمریکا گڵۆپی سەوزی بۆ تورکیا هەڵکردووە کە ئەندامی ناتۆیە، ئەم ڕێکەوتنە ئەنجام بدات.
- مەترسییەکانی باڵادەستی ڕوسیا لەلیبیا بۆ ئەمریکا، کەم نین، چونکە ئەو هێزەی کە روسیا پاڵپشتی دەکات لە لیبیادا، لەلایان هەریەکە لە ئیماڕات ومیسڕ بە ڕاستەوخۆیی فەرەنسا بە ناڕاستەوخۆیی دەکرێت، ئەمەش کاریگەری دەبێت لەسەر نزیکبوونەوەی هاوپەیمانانی ئەمریکا لە ڕوسیا، وەهەروەها هێرشی بەردەوامی گرۆپەکانی سوپای لیبیا بۆ سەر حکومەتی دانپێنراوەکەی لیبیا لەلایان نەتەوە یەکگرتووەکان ، پێشبینی جەنگێکی خوێناویتر لە سوریا دەکرێت.
- بەهۆی جەنگەی سوریا لە ڕووی سەربازییەوە زیانی بەر ئابوورییەکەی کەوتووە بۆیە بە بوونی لەو ناوچانەی لیبیا، دەسکەوتی باشی ئابووری دەبیت، بەهەمان شێوە بۆ فەڕەنسا.
- ئەگەر تورکیا کەشتییەکانی لە ڕێگەی ئەم هێلەوە ئارستەی لیبیا بکات، ئەوا ئیسرائیل ویۆنان وقوبرس دەست وەستان نابن، هێرش بۆ سەر کەشتەکانی دەریای دروست بکەن ، دووبارە شڵەژان لە بازاری ئابووری دروست دەبێت.
- گەشەسەندنە بەردەوامەکانی چین لە جیهان بە گشتی وکیشوەری ئەفریقیا بە تایبەتی ، دووبارە گرژی لە نیوان چین و ئەمریکادا دروست دەکات، چونکە دوای ڕوداوەکانی بەهاری عەرەبی ئاستی وەبەرهێنانی چین لە لیبای قەبارەکەی ڕۆژ دوای ڕۆژ لە زیادبووندایە.
- ئەمریکا بە بێ دەنگی و هاوسەنگی ڕاگرتنی پەیوەندییەکانی

لەگەڵ حکومەتی نێودەولەتی لیبیا وگڕوپەکانی سوپای لیبیا، تورکیا و قەتەر، وەک بەردبازێک بەکار دێنیت، بە سستی پەیوەندییەکانی لەگەڵ روسیاداو، بەتایبەت لە بابەتی سیستەمی موشەکی.

ئەنجام:

1. بەهۆی گرنگی ستراتیجی تورکیا، دەکرێت ئەم ڕێکەوتنە فشارێکی تری ئەنقەرە بێت، بۆ هاوپەیمانێتی ناتۆ، دژ بە ڕێکەوتنەکەی ئیسرائیل وووڵاتانی ئەندام لە یەکێتی ئەوروپا، بەڵام کارتی فشاری ڕێگریکردن لە هەناردەکردنی گاز بۆ بازارەکانی ئەوروپا.
2. ئایدۆلۆژیاو جوگرافیاو دیمۆگرافیاو کەلتور، سەرچاوەی هێزو ئایندەی هەر وولاتێک دیار دەکات، بۆیە قووڵبوونەوەی ململانێیەکانی نێوان گروپە چەکدارەکان لە ناوچەکەدا، کاریگەری بەسەر نرخی نەوت وگاز دروست دەکەن، بە تایبەت ئەگەر ڕێکەوتنی تورکا ولیبیا بکەوێتە بواری جێبەجێکردنەوە، نرخی گاز بەرزدەبێتەوە بەمەش کار دەکاتە سەر بازاڕەکانی گاز لە ئەوروپادا، لە هەمان کاتدا بۆ ئەمریکا لیبیا رێگەیەکی ستراتیجی دەبێت بۆ هەناردەکردنی گازی هورمزی نوێ بە بەندەرەکانی سینا ولەوێشەوە بۆ ئەفریقا، ئەم سیاسەتەی ئەمریکا وەک وەڵامدانەوەی فشاری ئێران لەداخستنی گەرووی هورمز
3. خوێندنەوە بۆ ڕووداوەکانی ئەم دوایەی رۆژهەڵاتی ناوەراست و ئۆراسیا، ئەوە دەر دەخات، کە سیاسەتی دەرەوەی حکومەتە یەک لەدوایەکەکانی ئەمریکا دوای جەنگی جیهانی دووەم بریتی یە لە کۆنترۆڵکردنی هێزە ئاوییەکانی گواستنەوەی سەرچاوەکانی ووزەیە بۆ بازارەکانی ئەوروپاو ئەمریکای باکوور، لە رێگەی کیشوەرەکانی ئاسیاو ئەوروپاوئەفریقای باکوور.
4. ئەمریکا دوای جەنگی ڤێتنام لە رێگەی جەنگی بەوەکالەت، هەوڵدەدات، ئیحتوای دەوڵەتانی ناوچەکە بکات، بە کۆنترۆڵکردنی هێلەکانی گواستنەوەی ووزە، بۆ ئەوروپا، بۆیە لەرێگەی پێڕەنداوە، هاوکاری هەر لایەنێک دەکات بۆ دروستکردنی هەڕەشە بۆ سەر ئەوروپا.
5. کۆنترۆڵکردنی ئۆراسیا، واتە کۆنترۆلکردنی هەموو دونیا، چونکە تەنها ناوچەیە کە دەتوانێت حوکمی ناوچەی ناوەراستی پێ بکەی.

6. دەرچوونی بەریتانیا لە یەکێتی ئەوروپا، دەرفەتێکی گرنگە بۆ کۆنترۆلکردنی هێزە سنوورە دەریاییەکانی زەریای هیندی بە گواستنەوەی گازی سروشتی بە باکووری ئەمریکا.
7. سیاسەتی پەیوەندی دبلۆماسی و پەیوەندییە نێودەوڵەتیاک، کاریگەر دەبن لەسەر دورخستنەوەی وولات لەهەر کات وساتێک دا.